

Ίταλο Καλβίνο: Τα εφήμερα στο φρούριο

ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Ζώντας ανάμεσα στα ερείπια

<https://epopteia.gr/130/calvino-ta-efimera-sto-frourio/>

Από «*Η Συλλογή της άμμου*», μεταφραση Ανταίος Χρυσστομίδης, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2007.

ΚΑΘΩΣ πετά, ένα σμήνος εφήμερων πέφτει πάνω σε ένα κάστρο, κάθεται πάνω στις επάλξεις, επιτίθεται στον ακρόπυργο, καταλαμβάνει το χώρο του περιμετρικού διαδρόμου και τους πυργίσκους. Οι νευρώσεις των διάφανων φτερών τους αιωρούνται ανάμεσα στα πέτρινα τείχη.

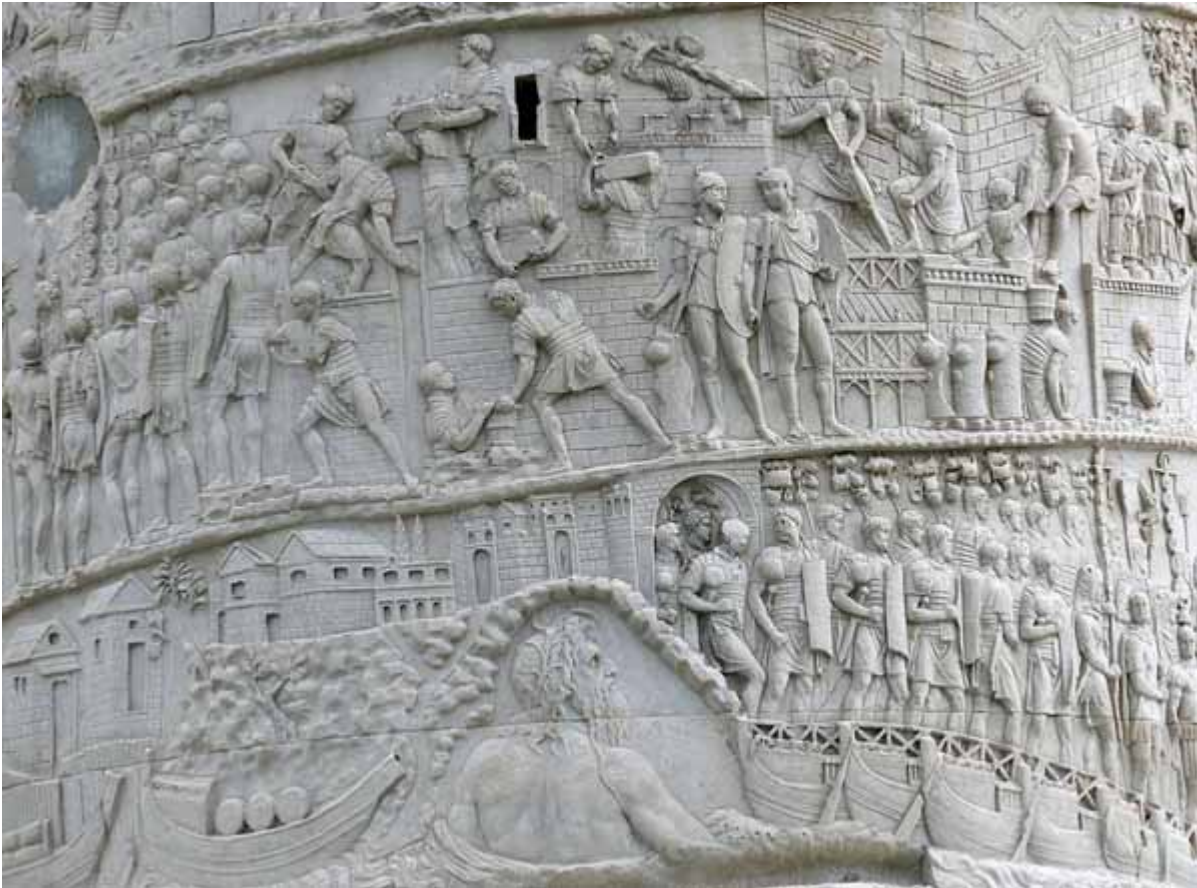
«Ματαίως πασχίζετε να απλώσετε τα νηματοειδή σας μέλη», είπε το κάστρο. «Μόνο όποιος είναι φτιαγμένος για να διαρκέσει μπορεί να έχει την απαίτηση να υπάρχει. Εγώ διαρκώ, άρα υπάρχω• εσείς όχι».

«Εμείς κατοικούμε το χώρο του αέρα, μετράμε το χρόνο με τις δονήσεις των φτερών μας. Τι άλλο μπορεί να σημαίνει: υπάρχω;», απάντησαν εκείνα τα εύθραυστα πλάσματα. «Εσύ, αντίθετα, είσαι απλώς μια φόρμα τοποθετημένη εκεί για να σημειώνει τα όρια του χώρου και του χρόνου στα οποία εμείς ζούμε».

«Ο χρόνος γλιστράει πάνω μου: εγώ όμως παραμένω», επέμενε το κάστρο. «Εσείς απλώς ακραγγίζετε την επιφάνεια του μέλλοντος όπως την επιφάνεια του νερού των ρυακιών».

Και τα εφήμερα: «Εμείς ξεγλιστράμε στο κενό, έτσι όπως η γραφή στο λευκό χαρτί και οι νότες του φλάουτου στη σιωπή. Χωρίς εμάς, δεν μένει παρά το παντοδύναμο και πανταχού παρόν κενό, που είναι τόσο βαρύ ώστε να συνθλίβει τον κόσμο, αυτό το κενό, του οποίου η καταστροφική δύναμη ενισχύεται με συμπαγή κάστρα, το κενό που δεν είναι κενό και μπορεί να νικηθεί μόνο από ό,τι είναι πιο ελαφρύ και γρήγορο και λεπτεπίλεπτο».

[...]

2

ΤΑ ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ πλέγματα και οι σκαλωσιές που εδώ και λίγο καιρό τυλίγουν διάφορα ρωμαϊκά μνημεία προσφέρουν, όσον αφορά τη Στήλη του Τραϊανού, μια μοναδική δυνατότητα, μια ευκαιρία που ίσως είναι η πρώτη φορά που παρουσιάζεται στους δέκα εννιά αιώνες οι οποίοι μας χωρίζουν από τη μέρα που η κολόνα αυτή τοποθετήθηκε στη θέση της: μπορεί κανείς να δει τις ανάγλυφες παραστάσεις από κοντά.

Να τα δει ίσως για τελευταία φορά, γιατί το μάρμαρο της σκαλισμένης επιφάνειας έχει αρχίσει να γίνεται γύψος, εύκολα διαλυόμενος στο νερό, και η βροχή είχε αρχίσει να το παίρνει μαζί της. Η Εφορία Αρχαιοτήτων προσπαθεί με τα πλέγματα να προστατεύσει αυτή την εύθρυπτη πλέον μεμβράνη, περιμένοντας μήπως βρεθεί κάποιο σύστημα σταθεροποίησής της• σύστημα που κανείς δεν ξέρει ακόμα αν υπάρχει. Φταίει ίσως το σμογκ, φταίνε ίσως οι δονήσεις, ή ίσως η μυλόπετρα του χρόνου που, χιλιετία τη χιλιετία, μετατρέπει τα πάντα σε σκόνη, γεγονός πάντως είναι ότι η υποτιθέμενη αιωνιότητα των ρωμαϊκών

μνημείων ίσως να έχει φτάσει στο λυκόφως της και να έλαχε σε εμάς να είμαστε οι μάρτυρες του τέλους της.

Μόλις πληροφορήθηκα όλα αυτά, βιάστηκα να ανέβω στις σκαλωσιές της Στήλης του Τραϊανού, ασφαλώς του πιο εξαιρετικού μνημείου που η ρωμαϊκή αρχαιότητα μας έχει αφήσει αλλά και του λιγότερο γνωστού, μολονότι το έχουμε συνεχώς μπροστά στα μάτια μας. Γιατί αυτό που κάνει τόσο ε-ξαιρετική τη Στήλη δεν είναι μόνο τα σαράντα μέτρα του ύψους της, αλλά η απεικονική «αφηγηματικότητά» της (οφείλεται στις μικροσκοπικές λεπτομέρειες της μεγάλης ομορφιάς) που απαιτεί μια συνεχόμενη «ανάγνωση» του σπιράλ των ανάγλυφων για ένα μήκος διακοσίων μέτρων. Το σπιράλ αφηγείται τους δύο πολέμους του Τραϊανού στη Δακία (101-102 και 105 μ.Χ.). Στην επίσκεψη μου με συνόδευσε ο Σάλβατόρε Σέτις, καθηγητής κλασικής αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο της Πίζας.

Η αφήγηση ξεκινά απεικονίζοντας την πριν από την εκστρατεία κατάσταση, όταν τα σύνορα της Αυτοκρατορίας ήταν ακόμα στον Δούναβη. Η αφηγηματική λουρίδα ανοίγει (στην αρχή χαμηλά χαμηλά και στη συνέχεια ανεβαίνοντας) με το τοπίο μιας ρωμαϊκής πόλης με ποτάμι, τείχη, έναν πύργο, τους μηχανισμούς για τα οπτικά σήματα σε περίπτωση επίθεσης των Δακών: σωροί ξύλων για τις φωτιές, δεμάτια άχυρου για τον καπνό. Όλα στοιχεία που θέλουν να δημιουργήσουν μια αίσθηση συναγερμού, αναμονής, κινδύνου, όπως στα ουέστερν του Τζον Φορντ.

Έχουν τεθεί έτσι οι βάσεις για την επόμενη σκηνή: οι Ρωμαίοι που διασχίζουν τον Δούναβη πάνω σε γέφυρες από βάρκες για να στρατοπεδεύσουν στην άλλη όχθη• ποιος μπο-ρεί να αμφισβητήσει την ανάγκη ενίσχυσης εκείνων των τόσο εκτεθειμένων στις βαρβαρικές επιθέσεις συνόρων εγκαθιστώντας προχωρημένα φυλάκια στα εδάφη τους; Οι γραμμές των στρατιωτών προχωρούν στις γέφυρες, έχοντας στα κεφάλια τους τα διακριτικά των λεγεώνων• οι μορφές φέρνουν στο μυαλό το ποδοβολητό μιας στρατιάς που προχωρά, με τα κράνη που κρέμονται δεμένα πάνω στους ώμους, караβάνες και τηγάνια κρεμασμένα σε κοντάρια.

Πρωταγωνιστής της ιστορίας είναι φυσικά ο αυτοκράτορας Τραϊανός αυτοπροσώπως, λαξευμένος εξήντα φορές σε αυτά τα ανάγλυφα• μπορεί να πει κανείς ότι το κάθε επεισόδιο χαρακτηρίζεται από την επανεμφάνιση της εικόνας του. Πώς όμως ξεχωρίζει ο Αυτοκράτορας από τα άλλα πρόσωπα; Ούτε η φυσική του παρουσία ούτε τα ρούχα του έχουν διακριτικά σημάδια• είναι η θέση του σε σχέση με τους άλλους που τον κάνουν να ξεχωρίζει χωρίς σκιά αμφιβολίας. Αν υπάρχουν τρεις φιγούρες με τηβέννους, ο Τραϊανός είναι εκείνος στη μέση• πράγματι οι δύο πλαϊνοί τον κοιτάζουν αφού είναι εκείνος που παίρνει τις αποφάσεις• αν υπάρχει ο-λόκληρη σειρά από άτομα, ο Τραϊανός είναι ο πρώτος: ή είναι έτοιμος να παρακινήσει το πλήθος ή να αποδεχτεί την υποταγή των ηττημένων• βρίσκεται πάντα στο σημείο όπου συγκλίνουν τα βλέμματα των άλλων προσώπων, και τα χέρια του ορθώνονται πάντα σε κινήσεις με σημασία. Εδώ για παράδειγμα φαίνεται να διατάζει την κατασκευή οχυρωματικού έργου δείχνοντας το λεγεωνάριο που αναδύεται από έναν λάκκο (ή από τα κύματα του ποταμού;) έχοντας πίσω του ένα καλάθι με χώμα από τις εκσκαφές των θεμελίων. Πιο πέρα απεικονίζεται στο βάθος του ρωμαϊκού στρατοπέδου (στη μέση φαίνεται η αυτοκρατορική σκηνή), ενώ οι λεγεωνάριοι σπρώχνουν μπροστά του έναν κρατούμενο κρατώντας τον από τις μπούκλες (οι Δάκες ξεχωρίζουν από τα μακριά μαλλιά τους και τα γένια) και με μια γονατιά (σχεδόν μια τρι-κλοποδιά) τον αναγκάζουν να γονατίσει μπροστά του.

Όλα είναι πολύ ακριβή: οι λεγεωνάριοι ξεχωρίζουν από τους κοντούς θώρακες της πανοπλίας τους (με οριζόντιες γραμμές) και επειδή συχνά είχαν και την υποχρέωση να κά-νουν τους σκαπανείς, τους βλέπουμε να κτίζουν ή να ρίχνουν δέντρα φορώντας την πανοπλία τους αυτή, λεπτομέρεια όχι πολύ πιστευτή αλλά που χρησιμεύει να μας δώσει να καταλάβουμε ποιοι είναι• ενώ οι πιο ελαφρά οπλισμένοι *auxilia* φορούν ένα δερμάτινο κολόβιο και απεικονίζονται συνήθως έφιπποι. Ύστερα είναι οι μισθοφόροι που ανήκουν σε υποδουλωμένους πληθυσμούς, με γυμνό στήθος, οπλισμένοι με ρόπαλα, με χαρακτηριστικά που δείχνουν την εξωτική τους προέλευση, ακόμα και Μαυριτανοί. Όλοι οι

λαξευμένοι στα ανάγλυφα στρατιώτες έχουν ήδη καταχωρηθεί με κάθε ακρίβεια, γι' αυτό και η στήλη του Τραϊανού μέχρι τώρα έχει μελετηθεί ως ντοκουμέντο στρατιωτικής ιστορίας.

Πιο αβέβαιη η ταξινόμηση των δέντρων, που απεικονίζονται με απλοποιημένους και σχεδόν ιδεογραμματικούς τρόπους αλλά που μπορούν επίσης να ομαδοποιηθούν σε έναν αριθμό εύκολα διαφοροποιήσιμων ειδών: υπάρχει ένας τύπος δέντρου με οβάλ φύλλα και ένας άλλος με φύλλωμα που καταλήγει σε τούφες• ύστερα υπάρχουν βελανιδιές, με τα γνωστά φύλλα τους• νομίζω ότι αναγνωρίζω και μια συκιά που εξέρχει από έναν τοίχο. Τα δέντρα είναι τα στοιχεία του τοπίου που περισσότερο επαναλαμβάνονται• και συχνά τα βλέπεις να πέφτουν κάτω από τους πελέκεις των Ρωμαίων ξυλοκόπων: για να προσφέρουν δοκούς στα οχυρωματικά έργα αλλά και για να ανοίξουν δρόμους: η ρωμαϊκή προέλαση ανοίγει δρόμο μέσα στο αρχέγονο δάσος έτσι όπως το λαξευμένο αφήγημα ανοίγει το δρόμο στον μαρμάρινο όγκο.

Οι μάχες είναι επίσης διαφορετικές η μία από την άλλη, όπως στα μεγάλα ποιητικά έπη. Ο γλύπτης τις περιγράφει με συνθετικό τρόπο τη στιγμή κατά την οποία αποφασίζεται η τύχη τους, «σελιδοποιώντας» τες σύμφωνα με μια οπτική σύνταξη χαρακτηριστικής σαφήνειας και μεγάλης φορμαλιστικής κομψότητας: κάτω χαμηλά, σαν σε ζωφόρο, οι νεκροί πεσμένοι ανάσκελα στην άκρη της γραμμής, πιο πάνω η κίνηση των στρατιών που συγκρούονται, με τους νικητές σε κυρίαρχη θέση, πιο πάνω ακόμα ο Αυτοκράτορας και, στον ουρανό, μια θεϊκή παρουσία. Και όπως στα έπη, δεν λείπει ποτέ μια μακάβρια και τρομακτική λεπτομέρεια: ιδού ένας Ρωμαίος που κρατάει με τα δόντια το κομμένο κεφάλι ενός στρα-τιώτη των Δάκων από τα μακριά του μαλλιά• πολλά κομμένα κεφάλια παρουσιάζονται στον Τραϊανό.

Θα έλεγε κανείς ότι η κάθε μάχη ξεχωρίζει και από ένα μοτίβο γεωμετρικού στυλιζαρίσματος που είναι πάντα διαφορετικό: για παράδειγμα εδώ βλέπουμε όλους τους Ρωμαίους με τον δεξιό τους πήχη όρθιο σε ορθή γωνία, στην ίδια κατεύθυνση, σαν να έχουν μόλις εκτοξεύσει ακόντιο• και αμέσως πιο πάνω είναι ο Δίας,

πετώντας με τα πέπλα του μανδύα του, που σηκώνει το δεξί του χέρι στην ίδια στάση κρα-τώντας σίγουρα κάποιον επιχρυσωμένο κεραυνό που τώρα έχει χαθεί (πρέπει να φανταζόμαστε τα ανάγλυφα χρωματισμένα όπως ήταν στην αρχαιότητα), αναμφισβήτητο σημάδι ότι η εύνοια των θεών ήταν με το μέρος των Ρωμαίων.

Οι κατατροπωμένοι Δάκες δεν εμφανίζονται διαλυμένοι αλλά διατηρούν μια επίπονη αξιοπρέπεια• μακριά από το πλήθος δύο Δάκες μεταφέρουν έναν τραυματισμένο ή νεκρό σύντροφό τους• είναι ένα από τα ωραιότερα σημεία της Στήλης του Τραϊανού και ίσως όλης της ρωμαϊκής γλυπτικής• μια λεπτομέρεια που σίγουρα υπήρξε το πρότυπο για πολλές χριστιανικές αποκαθλώσεις. Λίγο πιο πάνω, ανάμεσα στα δέντρα ενός δάσους, ο βασιλιάς Δεκέβαλος παρατηρεί με θλίψη την ήττα των δικών του.

Στην επόμενη σκηνή ένας Ρωμαίος, με μια δάδα, βάζει φωτιά σε κάποια πόλη των Δακών. Είναι ο ίδιος ο Τραϊανός που του δίνει τη διαταγή, βρίσκεται όρθιος πίσω του. Από τα παράθυρα βγαίνουν οι γλώσσες της φωτιάς (τις φανταζόμαστε βαμμένες κόκκινες), ενώ οι Δάκες το βάζουν στα πόδια. Είμαστε έτοιμοι να κρίνουμε άσπλαχνο τον τρόπο που κάνουν πόλεμο οι Ρωμαίοι, όταν παρατηρώντας καλύτερα, βλέπουμε να εξέχουν από τα τείχη της δακικής πόλης κοντάρια με καρφωμένα πάνω τους κάποια κομμένα κεφάλια. Τώρα εί-μαστε έτοιμοι να καταδικάσουμε τους άσπλαχνους Δάκες και να δικαιολογήσουμε την εκδίκηση της Ρώμης: ο σκηνοθέτης των ανάγλυφων ήξερε να διαχειρίζεται καλά τα συγκινησιακά εφέ των εικόνων στα πλαίσια της δοξαστικής του στρατηγικής.

Στη συνέχεια ο Τραϊανός δέχεται μια πρεσβεία των εχθρών. Τώρα όμως έχουμε μάθει να ξεχωρίζουμε ανάμεσα στους Δάκες εκείνους με τον πύλο (στρογγυλό σκουφί) που είναι οι ευ-γενείς και εκείνους που έχουν ακάλυπτο το κεφάλι με τα μακριά μαλλιά, δηλαδή το λαουτζικό. Ε, λοιπόν, η αντιπροσωπεία αποτελείται από ακάλυπτα κεφάλια• γι' αυτό ο Τραϊανός δεν τη δέχεται (η κίνηση με τρία δάκτυλα είναι μια κίνηση άρνησης)• είναι βέβαιο ότι απαιτεί επαφές με υψηλότερα κλιμάκια (που δεν θα αργήσουν

να εμφανιστούν, μετά τις επόμενες ήττες των Δακών).

Μια ασυνήθιστη παρουσία, σε αυτή την καθαρά αρσενική ιστορία όπως σε τόσες πολεμικές ταινίες, είναι η νεαρή γυναίκα με θλιμμένο ύφος που βρίσκεται πάνω σε ένα πλοίο το οποίο απομακρύνεται από το λιμάνι. Κόσμος πολύς την αποχαιρετά από το μόλο, και μια γυναίκα δείχνει ένα παιδάκι στη γυναίκα που φεύγει, σίγουρα το παιδάκι της το οποίο είναι αναγκασμένη να αποχωριστεί. Σε αυτό το αντίο παρίσταται και ο πανταχού παρών Τραϊανός. Οι ιστορικές πηγές φωτίζουν την έννοια της σκηνής: η γυναίκα είναι η αδελφή του Δεκέβαλου, που στέλνεται στη Ρώμη ως λεία πολέμου. Ο αυτοκράτορας σηκώνει το χέρι για να χαιρετήσει την όμορφη κρατούμενη, και με το άλλο δείχνει το παιδάκι: για να της υπενθυμίσει ότι κρατά το μικρό ως όμηρο; ή για να της υποσχεθεί ότι θα τον διαπαιδαγωγήσει με τον ρωμαϊκό τρόπο για να γίνει βασιλιάς υπάκουος στην Αυτοκρατορία; Όπως και να είναι, η σκηνή έχει ένα μυστηριώδες πάθος, που ενισχύεται από το γεγονός ότι στην ίδια σεκάνς, ποιος ξέρει γιατί, έχουμε μόλις παρακολουθήσει μια διαρπαγή ζώων, με πολλές φιγούρες σκοτωμένων αρνιών.

(Γυναικείες μορφές εμφανίζονται και σε μία από τις αγριότερες σκηνές της Στήλης: γυναίκες, έρμαια της οργής, βασανίζουν κάποιους γυμνούς άντρες: Ρωμαίους, θα έλεγε κανείς, αν κρίνει από τα κοντά τους μαλλιά. Η σημασία όμως της σκηνής παραμένει σκοτεινή.)

Το πέρασμα από τη μια σκηνή στην άλλη προσδιορίζεται από ένα κάθετο στοιχείο, για παράδειγμα από ένα δέντρο. Μερικές φορές όμως υπάρχει και κάποιο μοτίβο που συνε-χίζεται πέρα από εκείνο το όριο, από το ένα επεισόδιο στο άλλο: για παράδειγμα τα κύματα της θάλασσας, όταν φεύγει η φυλακισμένη πριγκίπισσα, γίνονται το ρεύμα του ποταμού που στην επόμενη σκηνή παρασύρει τους Δάκες μετά από μια αποτυχημένη επίθεσή τους ενάντια σ' ένα ρωμαϊκό προπύργιο.

Μαζί με την οριζόντια συνέχεια (ή, καλύτερα, με την πλάγια συνέχεια, αφού πρόκειται για ένα σπιράλ που τυλίγει τον

μαρμάρινο κορμό) παρατηρεί κανείς και μοτίβα που συνδέονται μεταξύ τους κάθετα από τη μια σκηνή στην άλλη κατά μήκος του ύψους της Στήλης. Ένα παράδειγμα: μαζί με τους Δάκες πολεμούν οι Ροξολάνοι, ιππότες με το σώμα τους σκε-πασμένο με πανοπλία από φολίδες μπρούντζου, με άλογα επίσης γεμάτα φολίδες• η εντυπωσιακή τους παρουσία, ως προάγγελος της μεσαιωνικής *imagerie*, [εικονογραφία (γαλλικά στο κείμενο Σ.τ.Μ)] κυριαρχεί σε μια μάχη στο ποτάμι• αλλά στη σκηνή μιας άλλης μάχης που τυχαίνει να είναι ακριβώς από πάνω βλέπουμε να κείτεται νεκρό ένα άλλο από αυτά τα φολιδωτά πλάσματα, μακρόστενο σαν άνθρωπος-ψάρι ή σαν άνθρωπος-ερπετό. Πιο μπροστά, η κίνηση μιας μάχης δίνεται από κάποιες οβάλ ασπίδες σε παράταξη που αντιμετωπίζουν τον εχθρό σε διαγώνια γραμμή• στο κομμάτι της Στήλης που βρίσκεται από πάνω βλέπουμε να επαναλαμβάνεται μια σειρά από ασπίδες του ίδιου τύπου αλλά αυτή τη φορά τοποθετημένες σε οριζόντια γραμμή, ριγμένες από τους εχθρούς που παραδόθηκαν σε μια άλλη μάχη.

Το σπιράλ γυρίζει και ακολουθεί ταυτόχρονα την εξέλιξη της ιστορίας στο χρόνο και τη διαδρομή στο χώρο, γι' αυτό και η αφήγηση δεν επιστρέφει ποτέ στα ίδια μέρη: εδώ ο Τραϊανός αποβιβάζεται σε ένα λιμάνι, εκεί αρχίζει την πορεία του για να κυνηγήσει τον εχθρό, εδώ ένα φρούριο που καταλήφθηκε από τις πολιορκητικές «χελώνες», εκεί μπαίνουν στη σκηνή οι *carroballistae*, δηλαδή οι καταπέλτες που μεταφέρονται με κάρα. Παντού υπάρχουν νεκροί και τραυματίες και των δύο πλευρών, ενώ αισθητές γίνονται οι ιατρικές φροντίδες, για τις οποίες υπερηφανευόταν ο στρατός του Τραϊανού. Είναι φανερό η προσοχή να μην υποβαθμιστεί η βοήθεια κάποιου σώματος του ρωμαϊκού στρατού: αν εμφανίζεται ένας τραυματισμένος λεγεωνάριος, δίπλα του βρίσκεται και ένας άλλος τραυματίας που ανήκει στους *auxilia*.

Μετά την τελική μάχη της πρώτης εκστρατείας κατά των Δάκων, βλέπει κανείς τον Τραϊανό να δέχεται τις ικεσίες των ηττημένων, ένας από τους οποίους του αγκαλιάζει τα γόνατα. Ανάμεσα στους ικέτες βρίσκεται και ο βασιλιάς Δεκέβαλος, πιο

απόμακρος και αξιοπρεπής. Μια φτερωτή Νίκη χωρίζει το τέλος της αφήγησης της πρώτης εκστρατείας από την αρχή της δεύτερης, με τον Τραϊανό να αποβιβάζεται στο λιμάνι της Ανκόνα. Εδώ όμως τελειώνουν προς το παρόν οι σκαλωσιές και δεν μπόρεσα να δω πώς συνεχίζεται η ιστο-ρία. Θα σας διηγηθώ τη συνέχεια μόλις μπορέσω να την παρακολουθήσω από κοντά.

Μένει να πούμε για το μεγάλο μυστήριο αυτού του μνημείου: μια τόσο ψηλή στήλη σκεπασμένη με μικροσκοπικές λαξευμένες εικόνες που κανείς δεν μπορεί να δει από τη γη. Είναι βεβαίως γνωστό ότι τον 1ο αιώνα μ.Χ. εδώ γύρω υπήρχαν ψηλά κτήρια που σήμερα δεν υπάρχουν, των οποίων οι βεράντες έβλεπαν στη Στήλη• αλλά η απόσταση από την οποία οι παρατηρητές μπορούσαν να τη δουν δεν ήταν τέτοια ώστε να τους επιτρέπει μια «ανάγνωση» όλων των λεπτομερειών, και πάντως ήταν αδύνατο να παρακολουθήσουν τη συνέχεια της αφήγησης κατά μήκος του σπινάλι. (Με σκαλωσιές ίσως παρόμοιες με αυτή ανέβηκαν να σχεδιάσουν και να πάρουν εκμαγεία οι αρχαιολόγοι τους οποίους έστειλαν οι διάφοροι ηγεμόνες της Ευρώπης: Ο Φραγκίσκος Α', ο Λουδοβίκος ΙΔ', ο Ναπολέων Γ, η βασίλισσα Βικτωρία. Με μια πιο περιπετειώδη διάθεση ο Ρανούτσιο Μπιάνκι Μπαντινέλι έβαλε να τον ανεβάσουν με μια πυροσβεστική σκάλα. Είναι μέσω αυτών των έστω ανολοκλήρωτων και ανακόλουθων ε-ξερευνήσεων που έγιναν κατά τη διάρκεια των αιώνων, που η Στήλη του Τραϊανού έμεινε γνωστή μέχρι σήμερα.)

Δεν είναι μόνο ο αποδέκτης αυτού του επεξεργασμένου οπτικού μηνύματος που μένει μυστηριώδης. Δεν ξέρουμε τίποτα ούτε για το σύστημα με το οποίο ανέβασαν, το ένα μετά το άλλο, αυτούς τους κυλινδρικούς και κούφιους στο εσωτερικό μαρμάρινους όγκους (με μια κυκλική σκάλα στη μέση) που συνθέτουν αυτό τον κορμό. Και δεν ξέρουμε αν αυτοί οι μαρμάρινοι όγκοι λαξεύτηκαν στη γη, ο ένας μετά τον άλλο, ή μόνο αφού μονταρίστηκαν.

Υπάρχουν και άλλα μυστήρια: πώς οι στάχτες του Τραϊανού και της γυναίκας του τοποθετήθηκαν εντός της βάσης της Στήλης, αφού ένας απαράβατος νόμος των Ρωμαίων απαγόρευε να θάβονται οι νεκροί περιμετρικά του «πωμηρίου». (Δεν ήταν οι αληθινές

του στάχτες εκείνες που υπήρχαν μέσα στη χρυσή υδρία, αλλά ήταν σαν να υπήρχαν: ο Τραϊανός, που πέθανε στη Σελινούντα και αποτεφρώθηκε εκεί, αντικαταστάθηκε στο θρίαμβο του στη Ρώμη από ένα κέρινο ομοίωμά του, που στη συνέχεια κήκε με τις τιμές που άξιζαν σε έναν αυτοκράτορα ο οποίος θα ανέβαινε στον ουρανό.)

Αντίθετα, τα μεγάλα συμφέροντα που απέρρεαν από τις ρωμαϊκές κατακτήσεις στη Μαύρη Θάλασσα (η Δακία είχε, μεταξύ άλλων, ορυχεία χρυσού) εξηγούν εξαντλητικά τη με-γαλοπρέπεια της λατρείας του Τραϊανού (οι πανηγυρισμοί κράτησαν 180 μέρες• η προσφορά που ο κάθε πολίτης έπρεπε να δώσει ήταν η πιο υψηλή που μπορούσε να θυμηθεί κανείς) και το συγκρότημα των γιγάντιων μνημείων γύρω από τον τάφο και το ναό του αυτοκράτορα. Για μας έμεινε μέχρι σήμερα αυτή η πέτρινη εποποιία, μια από τις πιο πολυδιάστατες και τέλειες εικονογραφημένες αφηγήσεις που γνωρίζουμε.